

ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНОТО ДЪЛО И НАЦИОНАЛНАТА ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЪ.

Единъ крайно неестественъ редъ на нѣщата тегне върху поколенията, които безпирно минаватъ едно следъ друго презъ срѣднитѣ ни училища. Но най-силно тегне този редъ върху онези млади мъже, които следъ срѣдното училище поематъ пѣтя къмъ висшето образование и се насочватъ къмъ академическитѣ професии. Този неестественъ редъ е станалъ вече истинска беда. Ако тази беда засѣгаше само отдѣлни българи и то само лично, като разстройваше само тѣхния личенъ животъ, положението не би било толкова опасно. Но бедата засѣга живота и бждещето на цѣлата нация и то много по дълбоко отколкото може да си представи дори така наречениятъ образованъ човѣкъ отъ нашето време.

Нека изоставимъ отначало качеството на образованието, а като вземемъ предъ видъ само неговата продължителностъ, си припомнимъ какво става и си дадемъ смѣтка за последствията.

Законътъ допуска децата въ училището, следъ като навършатъ 7-годишна възраст. Като прекара 4 години въ основното училище, 3 години въ прогимназията, 5 години въ гимназията и срѣдно, $4\frac{1}{2}$ години въ висшето училище, мъжътъ получава диплома си най-рано на 24-годишна възраст. И то само въ случай, че не повтори нито веднажъ и си избере въ висшето училище такава специалностъ, която има срѣдно продължителенъ курсъ и при условие, че завърши възможно най-бързо. Отъ тукъ нататъкъ нему предстоить още 2 години стажъ и 2 години военна служба и едвамъ следъ като навърши 28 години, той ще опира до прага на професията си. Но дори и въ този най-благоприятенъ случай и ако не остане безработенъ и си „намѣри работа“, той нѣма нито задоволителенъ доходъ, нито друга, освенъ нищожна по отговорностъ и самостоятелностъ служба.

Тази наистина прекалена продължителностъ на подготовката за академическа професия носи две много тежки последствия. Едното засѣга дълбоко личното развитие на академика и заедно съ това близкото ръководство на нацията, а другото засѣга количествено срѣдното равнище на наследственитѣ заложби на нацията, а заедно съ това и цѣлото ѝ бждаще.

Нека очертаемъ, макаръ и съвсемъ накратко, първото последствие. Академикътъ встъпва въ професията най-рано на 28, но средно следъ 30 годишната си възраст. Държанъ до това време въ подчинено, ученическо и несамостоятелно положение, той трѣбва да прекара още нѣколко и най-малко около 5 години въ подобно положение докато стигне до нѣкоя съ средно значение по отговорностъ и самостоятелностъ длъжностъ и служба.

Какво значи това? Зрѣлостта на човѣка може да се разглежда отъ физиологическо, отъ духовно и отъ материално гледище. Физиологическата точка на зрѣлостъ е дадена и опредѣлена отъ биологическия, отъ расовия обликъ на нацията. Тази зрѣлостъ се отклонява по-нѣкога напредъ или назадъ, въ зависимостъ отъ индивидуалнитѣ особености или пъкъ отъ особеноститѣ на условията, всрѣдъ които се е развивала личността, но общо за цѣлата нация тя е непромѣнима даденостъ. Духовната точка на зрѣлостъ е също така въ зависимостъ отъ расовия обликъ на нацията и се намира въ причинна връзка съ физиологическата точка. И тя е, разбира се, подложена на отклонения и зависимостъ отъ индивидуалнитѣ особености на отдѣлната личностъ и отъ условията, всрѣдъ които тя се развива, но за разлика отъ физиологическата точка, тя е зависима и то въ значителна степенъ отъ социалното и материалното положение на личността.

Най-благоприятно е, когато физиологическото и духовното развитие съвпадатъ така съ професионалното и съ социалното развитие, че личността да може на време и докато е въ състояние, да развие най-високо качествата навикъ къмъ самостоятеленъ трудъ, личенъ починъ, чувство на отговорностъ, предвидливостъ, постоянство, вѣра въ себе си, твърдостъ и командностъ. Не получи ли на време условия за съответна отговорна работа и нормална самостоятелностъ и то твърде отрано, личността бива спъната и задържана въ своето развитие. Наследственитѣ и заложи оставатъ потиснати, не седоразвиватъ въ по-нататъшна възраст, навикътъ, този могъщъ факторъ въ живота на хората, дава насока и личността завършва развитието си на по-ниска площъ. Всѣки знае примѣри съ хора, на които се е паднало отрано да бждатъ самостоятелни и които сж развили прекрасни качества. Презъ време на войнитѣ осемнадесетгодишни юноши получиха командни мѣста и които отъ тѣхъ останаха живи, се върнаха възмъжали и съ чудна борческа самостоятелностъ.

Мнозина не могатъ да си обяснятъ, защо следосвободителното ни време даде толкова характерни деятели, въ всички области на живота и защо напоследъкъ такива хора сж ис-

тинска рѣдкостъ. Това не се дължи само на духа на възраждането, до който онова време бѣ тѣй близко. Нѣма никакво съмнение, че това се дължи главно на условията, всрѣдъ които се развиваха хората. На училище се е трѣгвало на 6 години, средното училище е било 5 до 7 класно, висшето образование е траело 3 години, а хората сж получавали веднага мѣсто за самостоятелна и отговорна работа. На 18 до 21-годишна възраст мъжетѣ сж ставали подпоручици, гимназични учители, сѣдии, дѣкари, инженери и др. И епохата даде характерни и волеви личности. Презъ 1885 година армията ни победи подъ ржководството на 25-годишни най-висши началници. Около тази възраст се проявиха и именинитѣ ни отъ онова време държавници.

Така е, когато личността се оформи и развие, докато е по възраст годна за това. Младата възраст е потворческа. Каквито примѣри и да се даватъ за творчество въ напредна възраст, историята показва, че болшинството отъ най-заслужилитѣ мъже сж извършили дѣлото си въ разцвѣта на своята възраст. Следъ като цвѣтътъ увѣхне и добие склероза, подагра, ишиасъ, лумбаго, нервни или сърдечни разстройства, следъ като потентността му намалѣе, жизнения тонусъ спадне и го постигнатъ кой знае какви поразии, той не може да твори и да се бори и да води тѣй стремително, както въ разцвѣта на възрастта си. Изключения има, разбира се, но въ специални области на живота, а въпросътъ е поставенъ статистически и общо.

Нѣма съмнение, че сегашната продължителностъ на подготовката за академическитѣ професии, която биде очертана накратко, заедно съ последствието си, причинява потискане, недоразвиване и водаческа негодностъ на новитѣ поколѣния академици. А както сега, така и въ бждеще, въ чужбина и у насъ, повечето отъ духовнитѣ и материалнитѣ ржководители на нацията ще бждатъ измежду онѣзи, които сж имали възможностъ да добиятъ висше образование.

Обстоятелството, че повърхностниятъ човѣкъ не забелязва тази беда е напълно естествено. Защото болшинството отъ хората е винаги недвиждало истинитѣ. Но това никога и съ нищо не е промѣняло нито действителността, нито отговорноститѣ на националното ржководство.

Второто последствие на прекалената продължителностъ на подготовката за академическитѣ професии, което подсича изотдалече цѣлото бждаще на нацията, е още по-тежко. Че тази продължителностъ изсмуква значително нервната сила на бждещия деятель, че тя изтощава материално семейството му, че тя прави висшето образование недостъпно за дарови-

ти бедни младежи, сж последствия всѣкиму известни. Но малцина си даватъ смѣтка за най-лошото последиствие по отношение бждещето на нацията.

Тази продължителност на подготовката, заедно съ останалитѣ условия, не дава материална възможност на академик да встѣпи въ бракъ преди 35 годишната си възраст. И въ това отношение ставатъ, разбира се, изключения на подраняване или закѣсняване, но общо взето брачната възраст на академик е изтикана до около 35 годишната му възраст. И тѣкмо въ това на прѣвъ погледъ не особено сгранно обстоятелство се крие най-тежкото последиствие за нацията. То разклаща издѣно основитѣ на семейството на академик. Като отминемъ нѣкои последиствия, като напр., колебливостта му при избора на съпруга, трудността при съчетаването на нейната възраст съ неговата и намалената възможност за душевно другарско единение между двамата, нека вземемъ предвидъ само нежеланието за задомяване и невъзможността на евентуално образуваното семейство да има достатѣчно много деца. Наблюденията и статистиката показватъ, че и въ България вече, семействата на академикитѣ или оставатъ безъ деца или пѣкъ иматъ най-често едно и по-рѣдко две деца. Причинитѣ за това сж много, но главнитѣ причини сж напредналата възраст на бащата, незадоволителното материално състояние, изкѣлченитѣ схващания на майката и прекалениятъ стремежъ на родителитѣ да подготвятъ по добри условия на децата си, при което взематъ предвидъ продължителността и скѣпотията на тѣхната бждеща подготовка за професията. И така, семействата на академикитѣ даватъ по-малко деца, отколкото е необходимо за увеличението или поне за запазването на тѣхния родъ. Споредъ подробни и разностранни пресмѣтания, на всѣко плодородно семейство трѣбва да се паднатъ около 3-4 раждания за да нѣма намаление. Какви сж последиствията на това явление?

Расовата хигиена, която не се занимава, както мислятъ непросвѣтениитѣ хора, съ доказване расовата чистота на нѣкои нации, нито пѣкъ съ лѣжливо възхваляване на нѣкои нации, а се занимава главно съ откриване на причинитѣ, които водятъ обществото къмъ биологически упадѣкъ и съ откриване на мѣрките за запазването на общата жизнеспособност на народитѣ, е установила много подробно последиствията на малкото раждания всрѣдъ академическитѣ и другитѣ социално издигнати семейства.

Човѣкътъ и професията се намиратъ въ отношение на взаимовлияние. Вѣрно е, че професията предава особености на човѣка, но още по вѣрно е, че повечето хора избиратъ

професията си съответно своитѣ дарования. Повечето музиканти сж подирили музикално образование, защото сж били по природа музикални. Къмъ физически труднитѣ занаяти се отправятъ най-вече здрави и яки хора. Склоннитѣ къмъ умственъ трудъ избиратъ, когато иматъ възможност, професии на умствения трудъ.

Стремежътъ на хората къмъ социално „издигане“ е много силенъ потикъ къмъ дейностъ, а образуването на социалнитѣ слоеве е до голѣма степенъ резултатъ на така наречения социаленъ подборъ. Съществуването на такъвъ подборъ се доказва отъ преточно установения фактъ, че хората съ различни духовни и физически качества не сж равномерно разпределени изъ разнитѣ социални категории. Така напр., у западноевропейскитѣ културни народи процентътъ на даровититѣ хора е по-високъ всрѣдъ учителството, чиновничеството, търговцитѣ и индустриалцитѣ, отколкото всрѣдъ физическитѣ работници и необразованитѣ слоеве. Защото въ течение на продължителното културно развитие изъ широката народна срѣда сж се издигали нагоре въ социалното стѣлбище предимно по-даровититѣ хора. И така, по-издигнатитѣ културни срѣди всрѣдъ единъ народъ сж общо взето резултатъ на стремежа къмъ социално „издигане“ у хората, т. е. тѣ сж до голѣма степенъ резултатъ на социалния подборъ. Тѣзи срѣди сж се образували значи чрезъ постепенно изсмукване на по-ценнитѣ елементи отъ широкитѣ народни срѣди. Затова срѣдното равнище на дарованието всрѣдъ селячеството и работничеството у старитѣ културни народи спада последователно. У насъ този процесъ не е прекалено напредналъ, но има сжщия ходъ. Ето защо нашата главна задача се състои въ всестранното запазване на нашето селячество, което е основа и източникъ на българщината. Но тѣкмо като разглеждаме сега въпроса само по отношение продължителността на образованието и подготовката за академическитѣ професии, нека останемъ въ тѣзи рамки. И у насъ академикитѣ, съ изключение на бездарни и насила извлѣчени „нагоре“ хора, представятъ, общо взето, единъ избранъ по дарование слой, който е извлѣченъ отъ живота измежду широкитѣ народни срѣди. А тѣкмо този надсрѣдноцененъ слой поради продължителната подготовка за академическитѣ професии има късна брачна възраст и дава семейства съ малко деца.

За да разберемъ какво значи това, нека вземемъ два основни и много повтаряни примѣри изъ расовата хигиена.

Ако на една територия се заселятъ въ равни количества, 50% и 50%, две различни народности, които раждатъ

еднакво много деца; но ако у едната народност брачната възраст е 25 години, а у другата е 33 години, то следъ 100 години едната народност ще съставя 33% отъ населението, а другата 67%; а следъ 300 години едната ще съставя вече 89%; а другата само 11%.

Ако тѣзи две народности имаха еднаква брачна възраст, но едната раждаше срѣдно по 4 деца на семейство, а другата по 3, то следъ 100 години едната ще съставя 72%, а другата 28% отъ населението, а следъ 300 години едната ще съставя вече 93%, а другата само 7%.

Ако, обаче, и двѣтъ разлики съвпаднаха въ една посока, т. е. едната народност да ражда срѣдно по 4 деца на семейство и да има брачна възраст 25 години, а другата народност да ражда по три деца и да има брачна възраст 33 години, то едната народност ще съставя само следъ 100 години вече 82.5%, а следъ 300 години 99.1% отъ населението.

Такава е биологическата действителност. Тя е проста, ясна и неумолима.

Но тѣзи примѣри не се отнасятъ само до различни народности. Тѣ важатъ еднакво и за различнитѣ срѣди на единъ и същъ народъ. Така напр., ако една частъ отъ единъ народъ принадлежи къмъ римокатолишката черква, а другата частъ принадлежи къмъ протестантската черква и ако едната черква потиква по традиция своитѣ хора къмъ по-раненъ бракъ и къмъ неизбѣгване на ражданията, то само по тази биологическа причина едното въпроизвъждане може съ време да изтика другото въпроизвъждане. Това е на пръвъ погледъ чудно, но е просто и явно.

Така е и съ социалнитѣ слоеве. Когато едни слоеве се образуватъ съ време чрезъ изкачване на по ценни елементи изъ широкитѣ народни срѣди и когато тѣзи по-ценни слоеве започватъ да се размножаватъ въ последствие по бавно; отколкото другитѣ, тогава посрѣдноценнитѣ елементи взематъ количествено надмощие и срѣдното равнище на националното дарование спада.

Всеизвестна е напр., размножителността на душевно и умствено малбценнитѣ хора, които следватъ само половия сѣ инстинктъ.

Това явление се нарича обратенъ подборъ или контрастелекция. То е причинило упадъка на всички стари култури и то заплашва сега културнитѣ нации:

Ето другото послѣдствие на прекалено продължителната подготовка за академическитѣ професии, която причинява късна брачна възраст и недостатъчна раждаемостъ.

Така нагласеното висше образование заедно съ останалия общественъ редъ водятъ нацията къмъ общъ упадъкъ. Сжщото се отнася, макаръ и по други причини, и по други социални слоеве, но тукъ разглеждаме академическитѣ професии и затова главно за тѣхъ говоримъ.

Мѣрkitъ за отстраняване на това явление сж много и различни и не е тукъ мѣсто за излагането имъ. Цѣльта е да се посочатъ само онѣзи причини, които произлизатъ отъ продължителността на подготовката за академическитѣ професии и то главно отъ образователната система.

Това забавяне на мъжетѣ академици въ живота се отразява и на другия полъ. Съответниятъ брой момичетѣ отъ съответна възраст трѣбва да изчакатъ за бракъ развитието на мъжетѣ отъ съответния имъ социаленъ слой. Така се подига и тѣхната брачна възраст, много момичетѣ биватъ потиквани къмъ висше образование и къмъ професионално занимание, а половиятъ животъ и моралътъ и на двата пола биватъ насочени къмъ неблагоприятни за нацията състояния. Това е по нататъшното косвено неблагоприятно влияние на продължителната подготовка, което усилва още повече обратния подборъ и упадъчния процесъ. Така наречениятъ женски въпросъ зависи до голѣма степенъ отъ нагласяването живота на мъжетѣ. Той трѣбва да бжде оправенъ, но за това сж нужни основни социални преобразования.

До тукъ хвърлихме погледъ на положението само отъ гледището на продължителността на подготовката. Нека хвърлимъ сега бѣгълъ погледъ отъ гледището на качеството на образованието. Още повече, че това качество се определя и отъ обема, и отъ състава на учебния материалъ, който пъкъ до голѣма степенъ обуславя и продължителността на самото образование.

Всеизвестно е у насъ недоволството отъ основното образование. Ако по отношение на четенето резултатътъ е задоволителенъ, по отношение на писането резултатътъ е явно незадоволителенъ. Но което е не по-малко важно, то не снабдява децата съ знания съответни на нашия животъ. Тѣ учатъ за жирафата, но не научаватъ какъ се запрѣга конь, тѣ учатъ за рѣдки цвѣта, но не научаватъ да различаватъ ржжъта отъ пшеницата, учатъ смѣтане, но не научаватъ да измѣрятъ приблизително бацината си нива и т. н. Само нѣкои съзнателни и даровити основни учители успѣватъ въпрѣки системата и традицията да изпълнятъ дълга си.

Колкото се отнася до прогимназията и гимназията, може съ сигурностъ да се каже, че положението е наистина лошо. Независимо отъ формалистичното преподаване, което

по алгебра и физика напр., втъпява формули и създава прекалена домашна работа, а не успява да уживи тъзи важни предмети и да ги свърже с действителността, което по класическите езици се превръща на изтизание с форми и не довежда до съприкосновение с духа на съответната епоха, т. н. и т. н., учебният материал е раздут по обем до нетърпима крайност.

Още от прогимназията, има отделни уроци по география и по история напр., които съдържат по надъ 100, дори надъ 150 имена. Основната линия на алгебрата е омотана с многобройни и излишни частни случаи. Митологията се изучава с най-дребнави подробности, географията и историята сж протъпкани с невъроятен брой имена, химията е натъпкана с напълно излишни безброй подробности, а тъй важната й същност остава неизтъкната и т. н. Така е с всички учебни предмети без изключение. Учебниците и плановетъ сж писани от специалисти, всъки от които смѣта своя предметъ за „най-важенъ“ и е натрупалъ, колкото е възможно. Резултатътъ е, че материално злоупоставениятъ и отрупанъ с работа учителъ изнемогва и е с потиснато съзнание, а ученицитъ биватъ изтезавани и нервно изсмуквани, сграмаденъ и до голѣма степенъ ненуженъ учебенъ материалъ. Освенъ това, съставътъ на учебния материалъ е чудовищенъ. Една стара и планомерно провеждана противобългарска политика се е напълно отразила върху срѣдното ни образование. Юношитъ ни изучаватъ напр., половинъ година цѣлата френска революция и то день по день заедно с всичкитъ и „термидори“, но българската история се учи въ гимназията само въ осми класъ, въ който нѣма повече време за нея отъ два срока. И до днесъ се учи по учебници, които съдържатъ по 4 страници за гуляитъ на римскитъ императори, а по 15 реда за цѣлото християнство. Декларацията за правата на човѣка се учи, въ истинския смисълъ на думата, наизустъ, но образуването на първото българско царство се преподава наивно с нѣколко думи, а за Възраждането, за илинденската епопея, за войнитъ 1912-13 и 1615-18 години се смѣкватъ само по нѣколко думи. По география се заучаватъ отъ Скандинавия и други страни стотици градчета по малки отъ нашето село Кнежа, а по българска география абитуриентитъ ни напуцатъ гимназията „боси“. Неокачествима е нашата учебна програма! Тукъ не е мѣстото за подробно анализирание на срѣдното ни образование, но тѣзи примѣри бѣха нуждни само за да подсѣтятъ и припомнятъ.

Нека си дадемъ смѣтка, че децата прѣкарватъ на скамейката само въ основното училище около 10,000 учебни часа

Десетъ хиляди учебни часа! Задоволителенъ ли е резултатътъ въ сравнение съ това време? Следъ това децата прекарватъ въ прогимназията около 9,500—деветъ хиляди и петстотинъ часа! А въ гимназията юношитъ прекарватъ около 54,000—петдесетъ и четири хиляди часа! Отъ първо отделение до завършването на гимназията младежитъ прекарватъ на скамейката, въ случай че не повторятъ, около 74,000 учебни часа! Като се сравни това време заедно съ усилията, които то изисква и налага за подготовката въ къщи, съ резултатитъ, които се добиватъ, става явно, че балансътъ е много лошъ. Паметта се обременява съ излишно зубрене на ненуждни факти, силитъ се изсмукватъ, което личи отъ спадането на теглото на ученицитъ презъ време на учебната година, ценно време отъ тъй късия човѣшки животъ се похабява напраздно, а като си даде човѣкъ смѣтка за това, че не се постига дори минимално опознаване на националната култура, не се създава духовна приемственост на миналото на нацията и не се създава борческа национална гордостъ, човѣкъ стига до заключения и чувства на пълно отрицание на нашата учебна система.

Същото става до известна степенъ и въ университета. Единъ законъ отъ партизанско време увеличи и опредѣли седмичнитъ часове на професоритъ. Това недовидане на изследователската дейностъ на професора увеличи съ около 20 до 30% седмичнитъ часове на студентитъ. Професоритъ бидоха принудени да разтегнатъ съответно курсоветъ, което се отрази върху обема, както на учебницитъ, така и на изпитния материалъ. Науката се разширява и напредва непрестанно, а нови предмети и материали се трупатъ, безъ да се премахне каквото може отъ старото, поне въ областта на нѣкои дисциплини. Едностранчиво увлечени специалисти раздуватъ материалъмъ и нѣма кой да установи поне въ общи черти учебния материалъ за отделнитъ специалности. Тъй като хонорарътъ за учебницитъ се плаща „на кола“, нѣкои учебници иматъ вече слонски размѣри. И докато студентитъ сж отрупани съ прекалено много седмични часове, което ги тика къмъ непосещаване на лекциитъ, и докато полагатъ изпити върху крайно прекаленъ по обемъ материалъ, научнитъ институти сж оставени безъ срѣдства, въ нѣкои експериментални институти преподавателитъ се троятъ постепѣнно отъ нехигиенични условия, а въ други специалности боравенето съ аудитории отъ по 300 души и изпитването по 400 души на сесия къса нервитъ и свлича качеството на работата.

Този характеръ на качеството на образованието е въ прѣка връзка и съ неговата продължителностъ. Това, макаръ

и съвсемъ бѣгло очертаване на положението е нужно, за да се подсказже обосновката на следващитѣ искания.

Тукъ не ще бжде разгледанъ напливътъ къмъ срѣдното и вишето образование, който е важно и отрицателно явление на нашето време. Нецелесъобразниятъ социаленъ редъ и липсата на национална възпитателна политика подвеждатъ все повече и повече младежи да бѣгатъ отъ земледѣлския и отъ физическия трудъ. И тъй като, отъ социалната иерархия важи или материалното състояние или степенъта на образованието, то въ стремежа си за социално издигане тѣзи младежи не виждатъ другъ пътъ, освенъ пътя на образованието. Този стремежъ е въ основата си естественъ и здравъ, но при едно изобщо объркано социално състояние на нацията той ще причини нещастия, ако не се насочва планомѣрно.

Преди всичко, поради прекалената продължителност на подготовката за академическия професий, ще бждатъ отклонявани отъ нормаленъ животъ все повече и повече хора и ще се усилва гибелно обратниятъ подборъ въ срѣдъ нацията. Освенъ това, увеличаването броя на следващитѣ въ висши училища, става за смѣтка на срѣдното равнище на дароваността на слоя на академицитѣ, а заедно съ това и на хората, които ще ръководятъ духовно и материално нацията. На трето мѣсто трѣбва да се знае, че свръхпроизводството на академици и липсата на работа за всички отъ тѣхъ ще увеличава непрестанно „пролетаризирането“ на академицитѣ, ще увеличава броя на недоволнитѣ измежду тѣхъ и създава истинска социална и политическа опасностъ за държавата.

Но отстраняването на този наливъ не може да се постигне съ обикновени административни мѣрки, защото тѣ водятъ до обратни резултати. Съ подобни мѣрки ние натѣпкаме съ наши студенти университетитѣ на съседни страни. А тамъ не само, че не държатъ на подготовката имъ, но я жертвуватъ за смѣтка на крайно опасни за насъ пропагандни цели. Подобни мѣрки засѣгатъ, отъ друга страна, жестоко и несправедливо случайни лица, като не отстраняватъ по-малко способнитѣ, а отстраняватъ социално потиснатитѣ срѣди. Задачата е много важна и твърде сложна. Нейното разрешение предполага основно социално преустройство и проницателно планомѣрно ръководство на нацията. Тѣзи въпроси сж предмети на отдѣлни проучвания и изложения.

Тукъ, обаче, целимъ да изтъкнемъ бедата отъ прекалено продължителната подготовка за академическия професий, т. е. отъ прекаленото забавяне въ живота на академицитѣ.

А тази беда, както се изтъкна вече, се изразява съ две упедѣчни за нацията послѣствия:

1. Съ потискане на личното развитие на работницитѣ въ академическия професий, което лишава нацията отъ волеви, характерни и борчески ръководители, и

2. Съ постоянното усилване на обратния подборъ въ срѣдъ българитѣ, което води къмъ постоянно понижаване на наследствената расва даровитостъ на нацията.

Нѣма по-опасни промѣни за бждащето на една нация тѣкмо отъ тѣзи две промѣни.

Нека преди да очертаемъ и изтъкнемъ мѣрцитѣ, припомнимъ и очертаемъ, макаръ и накратко, нѣкои отъ основнитѣ върху които трѣбва да се изгради възпитанието и образованието.

Възпитанието и образованието могатъ да развиватъ само унаследенитѣ заложби. Защото реакционнитѣ възможности на единъ индивидъ сж опредѣлени и основани въ неговата наследствена маса. Никой не се е родилъ готовъ математикъ, музикантъ и пр., но който е бездаренъ за професийта си, ще остане и въпреки учението си пакъ бездаренъ. Унаследенитѣ заложби, отъ една страна, и образованието и възпитанието отъ друга страна, се намиратъ въ отношение на взаимовлияние.

Паметта не може да бжде усилена чрезъ прекалена работа. Тя може само да бжде упражнена да отличава и да задържа. Но тя може много по-лесно да бжде отслабена. Човѣшката паметъ има вмѣстимостъ, която е различна за отдѣлнитѣ индивиди, но която не бива да бжде насилвана чрезъ претѣпкване. Иначе настѣпва „забравянето“ като очистителенъ и освободителенъ процесъ, а въ крайни случаи настѣпва невъзприемчивостъ и разсѣянностъ. Задачата не се състои въ преподаването и запомването на колкото е възможно повече факти, а се състои въ това, да навикне човѣка на работа, на изпълнение на дългъ, на здраво поведение и да се възпита да мисли логично, да отличава важното отъ маловажното и да работи самостоятелно.

Една отъ най-важнитѣ задачи на училището се състои въ социалния подборъ. Ако то не е въ състояние да направи отъ всѣки човѣкъ всичко, то поне нека всѣки човѣкъ бжде насоченъ къмъ онова мѣсто, за което е най-годенъ.

Тѣй като личността не е нито самоцель, нито срѣдство, като напр., мравката-работничка, а е приемникъ, носителъ и преносителъ, на националната расова наследствена маса и трѣбва да участвува въ изпълнението на нейната мисия, тя трѣбва да бжде възпитана и образована национално, т. е. споредъ такава система, която ще я издигне най-лесно до

възможното за нея съвършенство и която ще я въведе най-върно и най-неотклонно въ пътя на националната мисия.

Колкото се отнася до съгласуването на възможноститѣ съ моментитѣ около началото и продължителността на образованието, както и съ встъпването въ професията и изобщо въ живота, трѣбва да се взематъ предвидъ расовитѣ особености на българина, който е, напр., по-ранозрѣлъ отъ англичанина, холандеца, скандинавеца, германеца и славянина.

Като се взематъ предвидъ изтъкнатитѣ и припомненитѣ до тука факти, трѣбва да се взематъ следнитѣ мѣрки.

Да се приематъ децата въ училище около навършването не шестгодишната възраст.

Основното образование да остане четири годишно, но следобѣднитѣ часове да се премахнатъ и образованието да се нагласи съ огледъ на нашия животъ.

Безспорно даровититѣ, както и ранозрѣлитѣ деца да се обучаватъ отдѣлно, за да не се задържа и потиска развитието имъ.

Прогимназиялното и гимназиялното образование да трае общо седемъ години.

На силнитѣ ученици съ безупрѣчно здраве да се позволи прескачането на 1 до 2 класа, но като се осигури съ основни мѣрки отстраняването на всѣко пристрастие.

Учебниятъ материалъ за гимназията трѣбва да се окастри решително въ количествено отношение, като се очисти отъ излишни и ненуждни намъ подробности. Това изкастриране да се извърши отъ неспециалисти, т. е. отъ обективни мѣрителни на материала, като се замѣсти отчасти съ материалъ, който свързва ученика съ националната ни култура.

Най-напредъ да се опредѣлятъ предметитѣ, следъ това обема имъ, а следъ това седмичнитѣ часове, и то съ огледъ здравето на ученицитѣ. Въ гимназията часоветѣ да бждатъ отъ по 45 минути, да нѣма следобѣдни занятия, а общо седмичнитѣ часове да бждатъ най-много двадесетъ и седемъ.

Гимназиялното образование да бжде еднообразно, а не раздѣлено на реално, полукласическо и класическо. Досегашната раздробеностъ предрешава безъ основание бждещата специалностъ. Висшето училище ще бжде кръстопътъ за специалноститѣ.

Програмата на висшето образование трѣбва да се отърве отъ своеволното увеличение на материята отъ страна на специалисти, било отъ едностранчивостъ, било отъ други лични съображения. Трѣбва да се намали броятъ на седмичнитѣ часове, да се установи отъ обективна академическа срѣда и то съ конспектъ, изпитния материалъ, да се премахнатъ из-

лишни предмети и, ако е нужно, да се отдѣлятъ нѣкои специалности, а така освободеното време да се запълни съ подготовка за прилагането на специалността, което ще даде възможностъ да се намали поне на половина продължителността на стажа.

Всѣка специалностъ трѣбва да позволява, по продължителността на подготовката и по началото на прихододобиването, възможностъ за самостоятелно съществуване на 25-годишна възраст.

Учебниятъ материалъ, особено за срѣдното и за висшето образование, се е натрупалъ или защото е написанъ въ книги, или защото по раншното поколение го е учило, та иска и другитѣ да го учатъ, или защото специалиститѣ го раздуватъ.

Хора, на които липсва национално съзнание и борческа национална гордостъ, да не се допускатъ въ никакъвъ случай до преподавателски мѣста въ образователната система изобщо. Психопати, чудаци, човѣкомразци и други подобни хора да се отстранятъ отъ преподавателски мѣста.

Тѣ като главната целъ на срѣдното училище е да подготви за висшето училище и тѣй като курсътъ на специалноститѣ въ висшитѣ училища едва ли би могълъ да се съкрати, то продължителността на срѣдното образование трѣбва да се разглежда винаги съ огледъ на висшето образование.

Да се взематъ основни мѣрки срещу постъпването на българи въ всички чужди училища въ страната, като държавата, следъ съответното предупреждение, започне на прави въ всѣко отношение решителна разлика между учителитѣ въ чржди училища и въ нашитѣ училища. Учителитѣ, който е скулпторъ на българския духъ и на българското съзнание, трѣбва да бжде най-грижливо подбиранъ и подготвянъ, трѣбва да получи добри материални и социални условия за съществуване, да бжде контролиранъ и професионално сигуренъ и трѣбва да се смѣта за най-важенъ строителъ на българщината.

Отъ гледището на расовата хигиена, трѣбва да се поевтини образованието, особено за семейства съ 3 и повече деца, но само въ случай, че има подборъ и ограничение при приемането, защото иначе бедата ще стане още по-голяма. Безразборниятъ напливъ въ срѣднитѣ и висшитѣ училища ще увеличи процента на бездарнитѣ академици и, тѣй като такива хора по инстинктъ прибѣгватъ за своето социално издигане къмъ най-лошитѣ карьеристични срѣдства, то въ националното водачество ще нахлуватъ все повече и повече бездарни хора. При ротативно-демократично, партизанки редъ тѣ могатъ заедно съ другитѣ малоценни елементи да залѣ-

яты върховете на държавното ръководство и да сринат нацията.

По отношение възпитанието и образованието на момичетата трябва да се вземат предвид редъ основни истини.

Жената не е еднаква съ мъжа, но е равностойна нему. Тъй като естеството ѝ и нейните задачи въ живота сж други, то тя не бива да бжде нито безправна, нито равноправна, а трябва да бжде другоправна. Най висшата ѝ задача къмъ живота и къмъ силата на нацията е да стане майка на способни деца, да бжде културна пазителка на националната традиция и на националния духъ и да бжде равностоенъ другаръ на своя съпругъ.

Тази нейна сжщностъ и тѣзи нейни задачи трябва да се взематъ предвидъ при възпитанието и образованието ѝ.

Съкращаването на учебния курсъ се налага за нея и отъ нейната ранозрѣлостъ, т. е. отъ това, че узрѣва физиологически и духовно нѣколко години преди мъжа и трябва да бжде освободена по-рано за живота.

Трѣбва да се има предвидъ, че висшето образование причинява за женитѣ чувствутелно прекрачване на брачната възраст, значително увеличаване претенциитѣ по отношение на духовната и социалната висота на кандидатитѣ за съпрузи, и тъй като нѣма достатъчно мъже съ такива качества, води често къмъ неомжване. Освенъ това, то изчерпва значително нервната сила на жената. По-силниятъ напливъ на женитѣ въ висшитѣ училища, съпоставенъ съ по-малката нужда на обществото отъ жени съ висше образование, отколкото отъ мъже съ висше образование, показва неестествеността на положението.

Ако се направи тъй, че мъжетѣ да навлизатъ рано въ професиитѣ и ако тѣ се подтикнатъ, макаръ и косвено, но резултатно, къмъ навременно встъпване въ бракъ, то и женскиятъ въпросъ ще се реши, още повече, че у насъ мъжетѣ сж дори малко по-многобройни отъ женитѣ. Та сегашното прекалено забавяне на мъжетѣ въ живота е и въ това отношение истинска беда за нацията.

Държавата трябва да предпочита жененитѣ мъже предъ ергенитѣ. Тя трябва да нагласи заплатитѣ съответно броя на децата и да вземе редъ законодателни мѣрки, като напр., чрезъ закона за наследствата, които трябва да подтикватъ раждането на повече деца. Твърдението, че държавата нѣма право да се интересува отъ частния животъ на чиновниците, а може да се интересува само отъ работоспособността имъ, е невежествено. Защото държавата не е индивидуално капиталистично предприятие, а е организационна съвокупностъ,

която има за задача да осжществи жизненитѣ стремежи на нацията.

И така, като се измѣсти постъпването въ училище на 6 годишна възраст и като се оставятъ 4 години за основното училище, 7 години за прогимназията и гимназията, 4 години за висшето училище, най-малко 1 година за стажъ и следъ като отбиятъ военната си повинностъ за 1 година, новитѣ български мъже ще могатъ да опратъ до прага на академическата професия въ началото на 24-годишната си възраст. И това е доста продължително, но поне то трябва да се постигне.

Но това преобразование предполага решително окастрюване и осносно пренагласяване на програмата и материала, а освенъ това, то предполага и непременно подбиране и ограничание на постъпващитѣ въ срѣднитѣ и висшитѣ училища, безъ което скжсената подготовка би увеличила още повече свръхпроизводството.

Това крайно необходимо преобразование следва да бжде само частъ отъ едно цѣлостно социално преуреждане живота на нацията, за да не могатъ вече акултурнитѣ елементи да подтискатъ творческитѣ елементи, за да не могатъ вече професионални сдружения да подтискатъ отъ користъ иднитѣ поколѣния и за да се приспособява социалното развитие къмъ сжщността на националния животъ. При това, културното подобрене на селската обстановка и на общитѣ условия за физическия трудъ трябва да се смѣтатъ като най-важни предпоставки за намаление бѣгството отъ селото и отъ физическата работа, което ще помогне основно за отливане на прекаления напливъ къмъ гимназията и висшето образование.

Въпросътъ е отъ сждбоносно значение за нацията. Тя не може да понася нито системното предварително смачкване на бждещитѣ ѝ ръководители вследствие убийствено продължителната подготовка за академическитѣ професии, нито ще понесе насилствено тикане къмъ обратенъ подборъ и къмъ понизяване на нейното наследствено дарование. Нацията има нужда, както отъ даровити, работоспособни и борчески ръководители, така и отъ запазване на нейната обща жизнеспособностъ.

Колкото и да изглежда труденъ въпросътъ, той не може вече да се отминава, замъглява или изоставя на случайността. И тъй като истинскиятъ интересъ на нацията съвпада по тази линия съ нуждитѣ на новитѣ поколѣния, духътъ на новото време ще покаже и наложи и неговото разрешение. Историята изобилствува съ примѣри за това, какъ днесъ

привидно неразрешими въпроси се решават утре неотразимо.

Задачата е значи, да се нагласи целесъобразно подготовката за академическите професии. А това, че напливът към тях ще остане все пак по-голям, отколкото сж нуждит на днешна България, показва, че трѣбва изходъ и за количеството, щомъ то е изразъ на избликъ на сили. Както за тези професии, така и за всички останали занятия и изобщо за цѣлата нация ще се открива все по-остро въпросътъ за поминъкъ и културно развитие. Пораженска е мисълта, че държавата трѣбва да води такава политика по отношение числеността на българитѣ, която да цели численостъ отговаряща на днешната ѝ територия. Държавата, на противъ, трѣбва да се стреми къмъ такава численостъ, която осигурява международно съществуването и напредъка на нацията.

Както бащата не изпжда или не избива децата си, защото нивитѣ му не достигатъ, а ги подтиква къмъ трудъ и борба, тъй и държавата не може да убива съ „реформи“ новитѣ поколения на нацията, а трѣбва да дири нови простори за тяхъ.

